

Сяргей ШАПРАН

“ШТО Ё ПІМЕНЕ ТАБЕ МАІМ?” або НА ВУЛІЦЫ ПІМЕНА ПАНЧАНКІ Ё ШКОЛЕ ЯГОНАГА ІМЯ

Яшчэ ўзімку, памятаючы пра жнівеньскую 105-гадовую дату Пімена Панчанкі, меркаваў, што ніякага аповеду пра бібліятэку Пімена Емяльянавіча не будзе, бо дзе шукаць тую кніжніцу? І не дзіва – амаль трыццаць гадоў, як няма паэта. Помню, як у пачатку 2000-х быў рады, калі, працуючы над кнігай пра Васіля Быкава, натрапіў на публікацыю лістоў Быкава да Панчанкі, які ў 1960-я гг. узначальваў часопіс “Малодосць”, дзе друкаваліся першыя быкаўскія апавесці. Лісты апублікавала жонка Панчанкі, але ў той час, калі публікацыя трапілася на вочы, Зоі Кірылаўны ўжо не было. І як тады невядома было, дзе шукаць арыгіналы быкаўскіх лістоў, так і цяпер не было ніводнай падказкі пра месцазнаходжанне Панчанкавай бібліятэкі. Але нездарма кажуць: той, хто шукае, абавязкова знойдзе.

Калі шчыра, дык я не надта шукаў, а пачаўшы працаваць над цыклам “Кніжных гісторый”, найперш завітаў у Беларускі дзяржаўны архіў-музей літаратуры і мастацтва, што месціцца ў цэнтры Мінска на вуліцы Кірылы і Мяфодзія. Тут знаходзіцца велізарная, больш чым на 25 тысяч кніг, бібліятэка, у якой захоўваюцца першыя выданні Максіма Багдановіча, Янкі Купалы і Якуба Коласа, часопісы “Маладняк” і “Узвышша”, камплекты газет “Наша Ніва” і “Наша Доля”, тут жа, пад былымі касцельнымі зводамі, зберагаюцца бібліятэкі некаторых беларускіх пісьменнікаў, у тым ліку Панчанкава.

Дакладней сказаць, не бібліятэка Пімена Емяльянавіча, а яе рэшткі: калекцыя альманахаў “Братэрства” і “Дзень паэзіі”, асобныя нумары часопісаў “Беларусь”, “Вітчизна”, “Вожык”, “Звезда”, “Нева”, “Нёман”, “Новый мир”, “Полымя”, “Советская литература” і штотыднёвіка “Літаратура і мастацтва” (некаторыя экзэмпляры яшчэ ваенных і першых пасляваенных гадоў). Ёсць і пара асобнікаў “Роднага слова”, дзе ў № 7-8 за 1992 г. былі надрукаваны вершы П. Панчанкі і шэраг артыкулаў, прысвечаных паэту, які ў той год адзначаў 75-годдзе. Апроч таго, тут жа захоўваюцца кнігі Э. Агняцвет, З. Азгура, А. Александровіча, В. Вольскага, А. Вялюгіна, С. Гаўрусёва, А. Зарыцкага, Н. Кісліка, Х. Мальцінскага, М. Машары, С. Панізніка, А. Пальчэўскага, І. Пташнікава, Б. Сачанкі, Б. Спрычана, А. Ставера, В. Таўлая, М. Ткачова, Т. Хадкевіча, І. Харыка, шматлікія шматтомныя анталогіі

105

гіі беларускай паэзіі ў арыгінале і ў перакладзе па-руску, нарэшце, некаторыя выданні самога Пімена Емяльянавіча. Многія з гэтых і іншых кніг з дарчымі надпісамі, за якімі такія розныя аўтары і такія непадобныя лёсы.

“ЛЮБІМАМУ ПАЭТУ”

Вось, да прыкладу, “Шырокае поле вайны” Максіма Лужаніна, якое выйшла ў пераможным 1945-м і да сёння захоўвае даўнішнюю эмоцыю аўтара: “Пімену Панчанку, з радасцю сустрэўшыся на радзіме”*. А вось лужанінскі аўтограф, зроблены ўжо пазней, 7 снежня 1960 г. на 1-м томе Выбраных твораў у 2 т.: “Пімену Панчанку, радуючыся вастрыні твайго вока, яркасці твайго слова”.

Хоць яны й былі практычна з аднаго літаратурнага пакалення, але як розніцца жыццёвыя шляхі! Першая кніга Лужаніна выйшла ў 1928-м, потым былі вучоба ў БДУ, праца ў часопісе “Узвышша” і на Беларускім радыё. Пасля – арышт і ссылка... Панчанка быў на восем гадоў маладзейшы, адпаведна і першая кні-

* У першых чатырох раздзелах дарчыя надпісы і лісты, за выключэннем асобна азначаных выпадкаў, падаюцца паводле арыгіналаў, якія захоўваюцца ў Беларускім дзяржаўным архіве-музеі літаратуры і мастацтва.

Мікола Аўрамчык, Аркадзь Куляшоў, Пімен Панчанка. 1964 г. Фота В. Ждановіча.

га выйшла на дзесяць гадоў пазней. А да гэтага былі праца на бабруйскім дрэваапрацоўчым камбінаце, настаўніцкія курсы і праца ў школе. Агульным фактам біяграфіі абодвух былі вайна і літаратура.

Зрэшты, традыцыйна гэта асобная тэма – дарчыя надпісы пісьменнікаў, што, як М. Лужанін, спазналі ліха сталінскіх часоў. Напрыклад, Сяргей Грахоўскі, у мінулым якога былі два арышты, ГУЛАГ, прымусовае пасяленне ў Новасібірскай вобласці і толькі праз дваццаць гадоў – поўная рэабілітацыя і доўгачаканае вяртанне ў Мінск. “Пімену Панчанку з самымі шчырымі пачуццямі і найлепшымі пажаданнямі. *Сяргей Грахоўскі. 20/V.63 г.*” – такі аўтограф захоўвае яго паэтычны зборнік з жыццярядаснай назвай “Табе зайздросціць сонца”.

Альбо Сяргей Новік-Пяюн, аўтар сотні песняў, некаторыя з якіх сталі народнымі (напрыклад, “Зорачкі”). “Глыбокапаважанаму Пімену Емяльянавічу Панчанка на шчыры ўспамін з глыбокай пашанай”, – дарчы надпіс ад 18 лістапада 1993 г. на “Песнях з-за кратаў”, якіх Новіку-Пяюну хапіла з лішкам. Расказваюць, што Сяргей Міхайлавіч, які ў 1920–1930-я гг. не раз арыштоўваўся польскімі ўладамі і ў 1943–1944 гг. прайшоў праз нямецкі лагер смерці Калдычэва, а потым праз савецкую Калыму, – звычайна разыгрываў такую сцэнку, калі чалавек упершыню трапляў да яго ў госці: “Сядай, сядай, даражэнькі”, – запрашаў паэт. Натуральна, госць прасіў прысесці і гаспадарка, але той адказваў: “А я, даражэнькі, ужо наседзеўся. Сядзеў пры ўсіх: пры паляках, пры немцах, пры саветах”.

Ці яшчэ адно гучнае імя – Васіль Вітка, класік беларускай дзіцячай літаратуры, які ў 1937 г.

быў выключаны з камсамола і выгнаны з рэдакцыі “Чырвонай змены” за “страху пільнасці”. “Дарагому Пімену Емяльянавічу Панчанку з пашанай і любоўю да яго жыватворчага сонечнага таленту. *Васіль Вітка. 7.VI.46 г.*” – прызнанне на кнізе “Поўдзень”. Тут жа ў фондах БДАМЛІМ захоўваецца і ягоны ліст (без даты) да П. Панчанкі: «Браце мой родны, тэрмінова шлі ў часопіс “Беларусь” свае вершы. Я працую ў рэдакцыі гэтага часопіса сакратаром, але хачу бачыць твае новыя вершы не па службовым абавязку, а як твой

друг, што чакае кожнага твайго верша, як харошага, яснага, сонечнага дня».

А вось кнігі паэта-франтавіка Міколы Аўрамчыка, які, апроч таго, што ваяваў, пабываў у палоне спачатку ў іспанцаў, потым у немцаў: “Дарагому Пімену Панчанку – аднаму з маіх любімых паэтаў – з глыбокай пашанай. *М. Аўрамчык. 14.VI.49 г. Мінск*”; “Дарагому Пімену Панчанку, любімаму паэту, – у знак глыбокай павагі. *14.2.53. М. Аўрамчык*”; “Дарагому Пімену Панчанку – па-сяброўску, з любоўю. *24.1.68 г. М. Аўрамчык*”. Цікава прасачыць, як з гадамі збліжаліся паэты... (кнігі адпаведна: “Пярэдні край”, 1949; “Шляхамі дружбы”, 1952; “Універсітэцкі гарадок”, 1967).

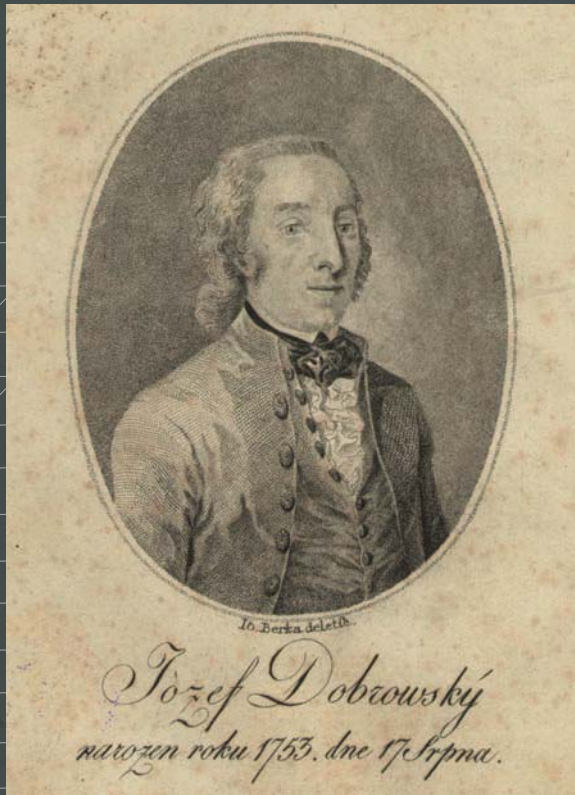
У сімпатыях да паэтычнага дару П. Панчанкі прызнаваліся многія, і старэйшыя, і маладзейшыя літаратары. “На суд і на дружбу” – лаканічны дарчы аўтограф Івана Чыгрынава ад 18 красавіка 1984 г. на кнізе “Свае і чужынцы”. “Паважанаму Пімену Емяльянавічу Панчанку шчыра і ад душы з заўсёднай пашанай і з надзеяй, што хоць адзін радок прыдзецца да сэрца” – прызнанне на кнізе “Рамонкавы бераг” Раісы Баравіковай. Або аўтограф на кнізе “Круглы год”: “Дарагому Пімену Панчанку, якога ўсе мы любім за вялікі талент і ясныя, чалавечныя вочы. *Эдзі Агняцвет. Жнівень 1967 г.*” Тая самая Агняцвет, якая ў чэрвені 1949 г. напісала на сваёй “Дарозе ў будучыню”: “Майму строгаму рэдактару – дарагому Пімену Панчанку”.

Пра дабрыню Пімена Емяльянавіча гаварылі многія. Таму пацверджаннем, напрыклад, такі ліст ад 2 красавіка 1987 г.: «Посылаю кнігу, ktorую Вы прыкрылі своей грудью, – пісаў Панчанку Эдуард Скобелеў, што падпісаўся як “вечно благодарный”. – Четверостишия, конеч-

І МУДРАСЦІ, І ВЕДАЎ ХРАМ

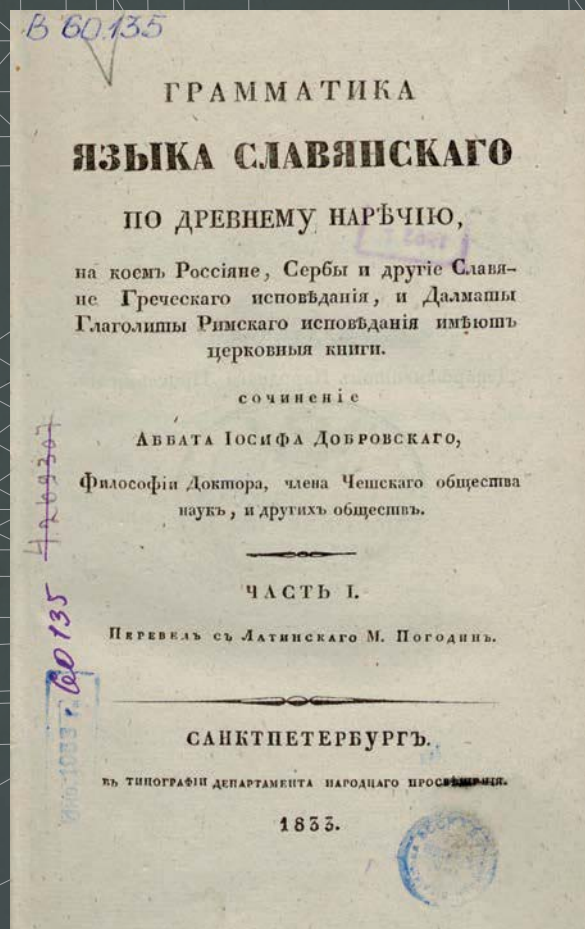
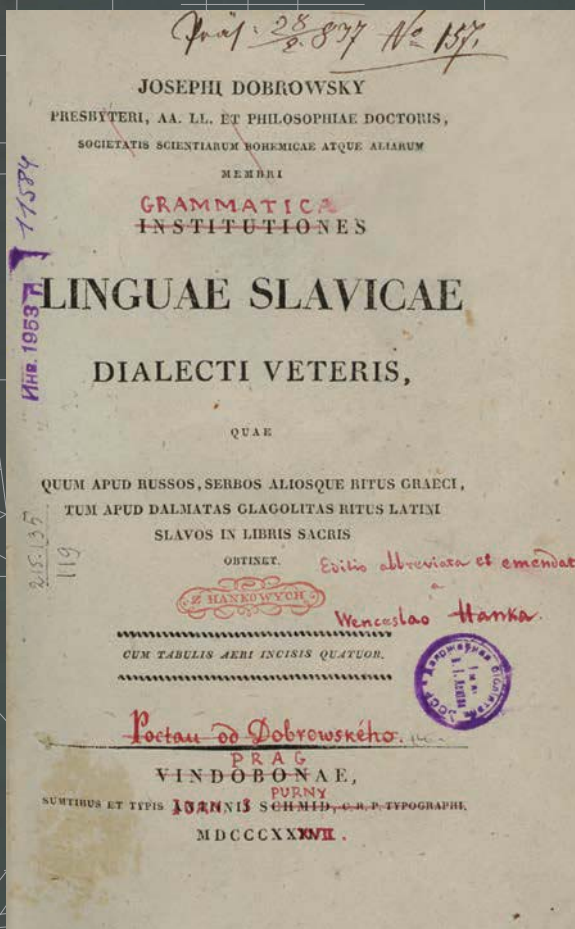
ДА 100-ГОДДЗЯ НАЦЫЯНАЛЬНАЙ БІБЛІЯТЭКІ БЕЛАРУСІ

Іосеф Добраўскі (1753–1829).

“Асновы стараславянскай мовы” Іосефа Добраўскага, верагодна, праўленая яго вучнем Вацлавам Ганкам, са збору Нацыянальнай бібліятэкі Беларусі.

“Грамматика языка славянского по древнему наречию, на коем россияне, сербы и другие славяне греческого исповедания, и долматы-глаголиты римского исповедания имеют церковные книги: сочинение аббата Иосифа Добровского” са збору Нацыянальнай бібліятэкі Беларусі.

І МУДРАСЦІ, І ВЕДАЎ ХРАМ

ДА 100-ГОДДЗЯ НАЦЫЯНАЛЬНАЙ БІБЛІЯТЭКІ БЕЛАРУСІ

Пімен Панчанка з унучкай
Ксеніяй у сваім кабінце. 1971 г.

Любагу
Пімену Вяляхнавічу
з даўнячых захапленням,
спраўдленай навагітай!
1971 г.

РЫГОР БАРАДУЛІН

ЛІРЫКА

АДАМ І ЕВА

Пімен
Панчанка Млечны
Шлях

ВЕРШЫ
АПОШНІХ
ГАДОУ

Дарагому Рыгору Барадуліну,
ме Вялікай Стрыгалі рэдактару
Ээтага Томіка (найсці амацаваць),
пра Якога і сцілау Таліч рэдакцыі:
Паходжанне майго друка Рыгора Б.

Ты прашоў з ваіны і горе,
Ты - з малтва;
Ты з разгневаных бою,
Ты смалісты.
Сяно паэтаў цягнуць хорам,
Ты салісты.
Ты нібы сфармі у лесе
Ад ^{Мінскі} ^{Мастацкая літаратура} ¹⁹⁸⁰ ¹⁹⁸⁰
Та ад самага лепшага песні -
Ад Куліны.

З любовію - Пінчанка
24. II. 80г.

Дарчыя аўтографы народных
паэтаў Беларусі Пімена Панчанкі
і Рыгора Барадуліна на ўласных
зборніках.

З фондаў Народнага літаратурнага
музея Пімена Панчанкі і Дзяржаўнага
музея гісторыі беларускай
літаратуры.

но, требуюць большага мастэрства і вкуса. До Ваших вершин мне яшчэ вельмі далёка. Но кніга паказвае, куды ісці далей. І я пойдзі. Яшчэ і таму, што в долгу перад Вамі».

Гэта не было чымсьці незвычайным, калі калегі, здольныя і не надта, ішлі да Пімена Емяльянавіча па парады, рэцэнзіі, прадмовы да ўласных кніг. Праўда, часам здараліся кур'ёзы. Так, аднаго разу аўтар заявіўся прасіць пра ўступнае слова да сваёй кнігі і безапеляцыйна паведаміў: “Я ўжо напісаў – вам засталася падпісавацца”. Пімен Емяльянавіч разлаваўся: “Я і сам магу напісаць!” – і адказаў просьбіту адмовай.

Ці не з-за гэтай Панчанкавай празорлівасці і ці не з-за ўласцівай яму добразычлівасці большасць дарчых аўтографаў у ягонай бібліятэцы поўніцца словамі любові і павагі? Прыкладам, так 14 красавіка 1965 г. падпісаў кнігу “Блакiтнае азерца” (1965) паэт і ўніверсітэцкі выкладчык, будучы дэкан філалагічнага факультэта Алег Антонавіч Лойка: “Шматпаважанаму Пімену Емяльянавічу Панчанку, на якога нам усім раўняцца і раўняцца”. А іншым разам засведчыў, дорачы выданне “Дзiвасiл” (1969): “Дарагому Пімену Емяльянавічу Панчанку, як першаму старшыні і славу таму майстру цэха паэзіі”.

Наогул, у П. Панчанкі набіралася цэлая калекцыя кніг універсітэцкіх выкладчыкаў. “З добрымі, шчырымі пачуццямі” – прызнанне Івана Навуменкі ў дарчым надпісе ад 11 лістапада 1966 г. на кнізе “Таполі юнацтва” (1966). “Дарагому Пімену Емяльянавічу Панчанку – з любоўю” – аўтограф ад 15 красавіка 1981 г. на “Паэтычным слоўніку” Вячаслава Рагойшы. А вось сведчанне павагі ад Ніла Гілевіча: «Дарагому Пімену Емяльянавічу Панчанку з глыбокай пашанай і любоўю. “Ды мармычуць многія верлібрамі на маёй на песеннай зямлі”. Гляньце, калі ласка, пра гэта на стар. 27–28».

“Ды мармычуць...” – гэта з Панчанкава верша “Нашы песні”:

*Песні мы свае не самі выбралі,
Рытмы не ў чужых краях знайшлі.
Ды мармычуць многія верлібрамі
На маёй на песеннай зямлі.*

*Не хачу, як лапаць той разбэрсаны,
Тупаць з раскудлачанымі вершамі,
З пустазеллем каля жытніх баразён.
Нашы песні дышуць праўдай, вернасцю,
Нашы песні пахнуць жытам, верасам,
І не заглушыць іх чысты звон.*

Што ж датычыць спасылкі на старонкі 27–28, то размова ідзе пра разважанні Н. Гілевіча адносна такой формы вольнага верша, як

верлібр, а калі быць дакладным, дык пра тое, што «нават у такой моцна развітай паэзіі, як руская, верлібр на сучасным этапе, што называецца, “не прайшоў”. Могай не зрабіўся. <...> Не прышчапіўся празаізаваны свабодны верш і ў беларускай паэзіі – па тых жа прычынах, што і ў рускай (адзін Максім Танк упарта трымаецца гэтай бясформеннай формы)». Гэтак пісаў Н. Гілевіч у манаграфіі “Вусная народная творчасць і сучасная лірычная паэзія ўсходніх і паўднёвых славян” [1, с. 27] у маўклівай згодзе з П. Панчанкам і ідучы “ў рожкі” з М. Танкам, з якім – пройдзе час – будзе разам працаваць у Саюзе пісьменнікаў...

Нарэшце, не кніга, а ліст ад 18 кастрычніка 1980 г. ад яшчэ аднаго дэкана філалагічнага факультэта БДУ: «Даруйце, што я турбую Вас сваёй просьбай. Здарылася так, што я не змог купіць Вашу кнігу “Млечны Шлях” – яе хутка раскупілі, – і таму прашу, калі магчыма, вышліце ў мой адрас... Буду шчыра ўдзячны Вам! З любоўю – Ваш Міхась Ларчанка».

Што да “Млечнага Шляху”: мусіць жа, невыпадкова Пімен Емяльянавіч назваў так адну з выніковых кніг – ён любіў зорнае неба. Ягоны ўнук Андрэй згадваў, як аднаго разу, калі сям’я адпачывала ў Доме пісьменнікаў у Каралішчавічах, Панчанка, пабудзіўшы родных сярод ночы, павёў іх у жытнёвае поле, дзе доўга потым стаялі, задраўшы галовы ў неба і назіраючы за зоркамі, бо быў жнівень і быў самы зарапад.

ПАД ЗНАКАМ МЛЕЧНАГА ШЛЯХУ

А гэта дарчы надпіс Рыгора Барадуліна на фотаальбоме “Вяртанне” Р. Барадуліна і В. Ждановіча (1988). Паэт, здаецца, не мог не думаць вершамі:

*“Гэта – наша ўшацчына,
Прыміце,
Пімен Емяльянавіч, яе.
Жаўранак начуе
Ў тым блакіце,
Ў той душы,
Дзе дабрыні стае.
У бягомельскіх
Стае лагоды,
Родзіць
Лесуновая радня.
Душы ўшацкія
Бягуць заўсёды
Бегма аж да Бегамля
Да дня.*

Рыгор
17.IV.88, Мінск”.

Бягомль згадваецца невыпадкова: Пімен Панчанка хоць нарадзіўся ў Рэвелі (цяпер

Талін, сталіца Эстоніі), куды ягонья бацькі, небагатыя сяляне, прыехалі ў пошуках заробку, аднак дзіцячыя гады правёў у Бягомлі – сюды ў 1920 г. пераехала ягоная маці Дар’я Факееўна.

І вось якраз згаданы аўтограф выклікае трывожнае пытанне: чаму ў Панчанкавай бібліятэцы захавалася ўсяго адна кніга Р. Барадуліна? Бо вядома, што, нягледзячы на значную розніцу ва ўзросце, паэты сябравалі. Гэта засведчыў сам Пімен Емяльянавіч, калі, прыгадаўшы маці Барадуліна Акуліну Андрэеўну, падпісаў вершам-прывячэннем свой “Млечны Шлях” (1980; асобнік захоўваецца ў Дзяржаўным музеі гісторыі беларускай літаратуры, ДМГБЛ, КП 40239):

“Дарагому Рыгору Барадуліну, не вельмі строгаму рэдактару гэтага томіка (глядзі анатацыю), пра якога я склаў такія радкі:

Паходжанне майго друга Рыгора Б.

*Ты прыйшоў з вайны і гора,
Ты – з малітвы,
Ты з разгневанага бору,
Ты смалісты.
Сто паэтаў цягнуць хорам,
Ты салістам.
Ты нібы святло ў лесе
Ад каліны,
Ты ад самай лепшай песні –
Ад Куліны.*

З любоўю – Пімен Панчанка.
24.ІІ.80 г.”

Пра сяброўства цяпер напамінам іншыя дарчыя прызнанні Пімена Емяльянавіча на кнігах, якія не так даўно былі перададзены даследчыцай жыцця і творчасці Р. Барадуліна Наталляй Давыдзенкай у Дзяржаўны музей гісторыі беларускай літаратуры: “Дарагому і няўрымсліваму Рыгору Барадуліну, паэзію якога я люблю, бо яна заўсёды нагадвае мне родныя лясы і яшчэ нешта, што я не здзейсніў. *Пімен Панчанка. 10/V-66 г.*” (на кнізе “Пры святле маланак”, 1966, ДМГБЛ, КП 40242). “Дарагому Рыгору Барадуліну, самаму таленавітаму паэту з тых, каго бачаць мае старыя вочы. У мой дзень. *З любоўю – Пімен Панчанка. 6/XI-81*”, – аўтограф на кнізе “Маўклівая малітва” (1981, ДМГБЛ, КП 40240), дзе разам з паэтычнымі прывячэннямі Петрусю Броўку і Аркадзю Куляшову ёсць і вышэй працытаваны верш “Паходжанне майго друга Рыгора Б.” (у гэтай рэдакцыі адрозніваецца перадапошні радок: “Ты ад самай добрай песні”) [2, с. 55].

Дык калі ў Барадуліна было столькі кніг старэйшага сябра, чаму ў Панчанкі толькі адно ягонае выданне? І чаму, з якой прычыны

няма Аркадзю Куляшова і Янкі Брыля, сяброў Пімена Емяльянавіча? Або Максіма Танка, Міхася Лынькова, Кандрата Крапівы і Пятра Глебкі, саслужыўцаў у Чырвонай арміі, разам з якімі працаваў у франтавой газеце “За Савецкую Беларусь”? І дзе кнігі Васіля Быкава і Уладзіміра Караткевіча, каго ён друкаваў у рэдагаванай ім “Маладосці”? Альбо Міхася Стральцова, які пакінуў такую згадку пра Панчанку-рэдактара: “Розных я бачыў пасля рэдактараў, а такога зацікаўленага, чулага, паспраўднаму дэмакратычнага з супрацоўнікамі і аўтарамі, паводле вялікага рахунку прынцыповага – бадай, не сустракаў. Сустракаў хіба панчанкаўскае ў іншых, і не адзін я меў на ўвазе пры ацэнцы тых ці іншых жыццёвых абставін, літаратурных з’яў эталон ягонай чалавечай, рэдактарскай і паэтычнай асобы” [3, с. 20–21].

Ці, нарэшце, не магла не быць хоць адна кніга рускага паэта Міхаіла Святлова, з якім Панчанка пасябраваў падчас працы ў франтавой газеце і пра якога потым напісаў так, як ні пра кога больш не пісаў: “Каля года мы былі разам. Скажу адно: мне пашанцавала” [3, с. 7]. Той самы Міхаіл Святлоў, аўтар знакамітай “Грэнады”, пакладзенай на музыку двума дзясяткамі кампазітараў з усяго свету, пра якую Марына Цвятаяева пісала Барысу Пастарнаку: “Перадай Святлову (Маладая Гвардыя), што ягоная Грэнада – мой любімы – ледзь не сказала: мой лепшы – верш за ўсе гэтыя гады. У Ясеніна ніводнага такога не было. Гэтага, зрэшты, не кажы – хай Ясеніну мірна спіцца”.

Пімен Емяльянавіч згадваў, як Святлоў, калі распальвалі пячурку ў зямлянцы і бралі па добрай франтавой чарцы, пачынаў жартоўную арыю:

– Што ў Пімене табе маім?

– Вот піменна, – лагодна ківаў галавой Панчанка, які праз гады напісаў:

*Даўно ўжо знік
Мой друг за небасхілам...
Я падыходжу да таго парога,
Які нікому не ўдалося перайсці.
І страшна запытаць
У роднага народа:
“Што ў Пімене табе маім?”*

У СУАЎТАРСТВЕ З КУПАЛАМ

Няма кнігі і яшчэ аднаго – разам з Куляшовым, Танкам і самім Панчанкам – народнага паэта, Петруся Броўкі, з якім Пімена Емяльянавіча звязвала не толькі паэзія, але яшчэ вайна і супольная праца ў франтавой газеце. Замест Броўкавых кніг адны толькі лісты...

«Дарагі Пімен!

Пасылаю табе 6 вершаў, якія я напісаў за лета. Можа, надрукуеш у “Маладосці”? Маіх вершаў, апрача аднаго, там яшчэ не было. Мне ўсё роўна, у які нумар ты іх пусціш.

Калі будуць якія заўвагі, пазвані, братка. Я буду вельмі ўдзячны. Я вельмі хацеў табе іх пачытаць, ды ўсё невыпадала.

Абдымаю цябе!

Твой Пятрусь Броўка.
26. VII.60».

Між іншым у лістах не ды прамільгнуць рэаліі тагачаснага пісьменніцкага жыцця: «А я сяджу ў Барвісе і крыху лячуся, – пісаў Пятрусь Усцінавіч 6 сакавіка 1961 г. – Сумна тут у Барвісе. Адны старыя і хворыя. А я калі ўспомню, што нядаўна тут быў Колас, а цяпер яго няма, дык ажно сэрца зашчыміць. А калі гляну пасля гэтага сам у люстра, а адтуль паглядзіць на мяне сівы і добра змардаваны дзядзька, дык можаш уявіць, які тады ў мяне настрой. Але досыць, Пімянок, пра хандрю. Я ж па душы не такі пануры... <...> Тут адпачывае Твардоўскі. Па настрою адчуваецца, што нешта піша. Часамі гуляю разам, але я стараюся неназаляць, каб часам не падумаў, што я яму надакучаю. А так, як ён [неразб.], ставіцца ён да нас, беларусаў, добра. Нашаму брату, прынамсі, на яго крыўдаваць няма чаго».

Сапраўды, ураджэнец Смаленшчыны, Аляксандр Твардоўскі асабліва ставіўся да беларускай літаратуры: у ліку яго літаратурных сімпатый былі найперш, паводле яго вызначэння, “вялікія старыя” Янка Купала і Якуб Колас. Іх ён перакладаў разам з іншымі беларускімі паэтамі: Міколам Засімам, Міхасём Машарам, Міколам Сурначовым і Аркадзем Куляшовым (з апошнім дык наогул сябраваў і пасля прысуджэння звання народнага паэта назваў першым намеснікам Купалы ў беларускай і ўсёй савецкай літаратуры). Аляксандр Трыфанавіч добра ведаў беларускую паэзію і таму, што сам быў паэтам, і таму, што ў 1952 г. уклаў том анталогіі не рускай, як можна было чакаць, а беларускай паэзіі. Да таго ж будучы рэдактарам часопіса “Новый мир”, наклад якога ў найлепшыя часы дасягаў 130 тысяч, друкаваў у тым ліку аўтараў з Беларусі: В. Адамчыка, П. Броўку, Г. Бураўкіна,

Генадзь Бураўкін, Пімен Панчанка, Максім Танк.

В. Быкава, У. Караткевіча, А. Куляшова, П. Макаля, П. Панчанку, М. Танка...

Зрэшты, вернемся да лістоў Петруся Усцінавіча, які іншым разам паведамляў ужо з санаторыя ў Цхалтубе: «Пішу мала. Хочацца, каб добра, а добра не часта выходзіць. Але пра сваё “рамясло” не забываюся» (ліст ад 21 верасня 1962 г., дарэчы, пачынаўся кур’эзна: “Дарагі Пімен! Не абвінавачвай мяне ў задаванні, што пішу табе на дэпутацкім бланку. Проста ў мяне другой паперы няма”).

Ці пісаў ужо з Кіславодска 10 кастрычніка 1964 г.: “Расклад кіславодскі ты добра ведаеш, ён заўсёды нязменны – нарзаньня ванны, тое-сёе ў дадатак, яда, прагулкі, сон. Я прывык да яго, і адчуваю сябе лепш. Трэба сказаць, што апошні час я крыху прытаміўся, і адпачынак прышоў мне ўпору. Тут амаль нічога не раблю, чытаю розныя мемуары (чамусьці я іх палюбіў – таксама, відаць, старэчая ўласцівасць). Крыху быў заняты на лермантаўскіх урачыстасцях. Два разы даводзілася ездзіць у Пяцігорск і выступаць. Расул Гамзатаў тут узначальваў урачыстасці, прывёз з сабой два вялікіх бутлі віна, давялося крыху яму дапамагчы”.

У Кіславодск Броўка любіў ездзіць здаўна, тут ён бываў адзін і разам з Янкам Купалам, з якім яны жартам пісалі Якубу Коласу з санаторыя:

*Шкадую, дружа Колас, што тут цябе няма,
Ярчэй свяціла б сонца, мякчэй была б зіма.
Дзве тысячы кіламетраў сягоння дзеляць нас,
Але што значаць вольным адлегласці і час*

[4, с. 348].

Гэта, дарэчы, быў не адзіны верш, што быў напісаны супольна з Янкам Купалам, – іншы,

Рэканструкцыя кабінета паэта ў Народным літаратурным музеі Пімена Панчанкі.

таксама жартаўлівы, прызначаўся Марыі Канстанцінаўне Хайноўскай, загадчыцы медкабінета Дома пісьменнікаў:

*Не можа ніколі пакінуць Вас памяць,
Мы сэрцам каўказскім, мы думкамі з Вамі.*

*Хай рушацца доли, хай рушацца горы,
Мы з Вамі у ішчасці, мы з Вамі у горы.*

*Хай-жа думка адгадае –
Хто чаго тут вам жадае.*

Я. Купала
Пятрусь Броўка
Кіславодск,
14/ХІІ.1934 г. [5, с. 97].

Праўда, у адрозненне ад Броўкі, Панчанка не мог пахваліцца блізкім знаёмствам з Іванам Дамінікавічам. Ён згадваў толькі, як у 1930-я гг. ехаў у складзе дэлегацыі беларускіх пісьменнікаў у Беласток і як Янка Купала, праходзячы па вагоне, казаў ухвальна: “Чытаў-чытаў”. Але ў Панчанкі ні тады, ні пасля не было ўпэўненасці, ці сапраўды чытаў яго Купала, бо на той момант яму было крыху больш за дваццаць, і хоць ён ужо друкаваўся, але не меў яшчэ ніводнай кніжкі – першы зборнік выйшаў у 1938-м.

Сам жа Панчанка Купалу не толькі чытаў, але неаднойчы бачыў, і не толькі тым разам у цяжкім. Будучы сельскім настаўнікам (з 1934 г. настаўнічаў у Кіраўскім раёне Магілёўскай вобласці, спачатку ў пачатковай школе, пасля ў сярэдняй) і навучаючыся ў Мінскім настаўніцкім інстытуце, усё часцей завітваў у трохпавярховы зялёны Дом пісьменніка, каб паслухаць жывых пісьменнікаў – Янку Купалу, Якуба Коласа, Змітрака Бядулю... У той час ужо былі прачы-

таны абавязковыя і неабавязковыя інстытуцкія класікі і, кожнага разу вяртаючыся з Мінска, Панчанка вёз дамоў чамадан кніг...

Дык дзе могуць быць кнігі названых і неназваных тут аўтараў, тых, хто быў блізкі Панчанку па-чалавечы і літаратурна?

НА ВУЛІЦЫ ПІМЕНА ПАНЧАНКІ

У Пімена Емяльянавіча і Зоі Кірылаўны былі дачка Таццяна, сын Андрэй і трое ўнукаў: Андрэй, Ксенія і Кацярына, ёсць чатыры праўнукі: Аляксандр, Марта, Мікіта і Настасся. Аднак няма ўжо на гэтым свеце ні дзяцей паэта, ні ягонага ўнука.

А вось унучкі падказалі, што дзедаву бібліятэку трэба шукаць... у адной са школ Мінска. Калі быць дакладным, дык у 199-й, якая не толькі знаходзіцца на вуліцы Пімена Панчанкі, але і носіць ягонае імя. Менавіта тут намаганнямі настаўніцы беларускай мовы і літаратуры Яніны Плашчынскай і першага дырэктара школы Сяргея Странкоўскага ў 2003 г. з’явіўся літаратурны музей паэта, што мае статус народнага. Ствараўся ён пры непасрэдным удзеле Зоі Кірылаўны – гэта яна перадала ў дар школе асабістыя рэчы Пімена Емяльянавіча: фотаапарат, гальштукі, кубачак, нататнікі і аўтаручкі, пасведчанні і ганаровыя медалі, узнагароды і калекцыйныя значкі, віншавальныя адрасы (за подпісамі ў тым ліку А. Адамовіча, П. Броўкі, У. Караткевіча, А. Макаёнка, І. Мележа, Я. Скрыгана і М. Стральцова), нават вінілавыя пласцінкі і сувеніры, што былі прывезены з замежных вандровак: узбекскі халат, туркменская цюбецейка, валдайскае званочак, з якога ў 199-й школе традыцыйна распачынаецца навучальны год. А яшчэ – фотаздымкі, дзе Пімен Емяльянавіч адзін і з сямейнікамі, з калегамі-літаратарамі. Тут жа знаходзіцца друкарская машынка паэта.

Перадала Золя Кірылаўна ў музей разам з кніжнымі шафамі і значную частку бібліятэкі. Аднак, як у выпадку з любой пісьменніцкай бібліятэкай, немагчыма пералічыць усіх аўтараў, чые кнігі збіраліся Піменам Емяльянавічам з даваенных часоў, бо ў ягонай кніжніцы разам з выданнямі 1940-х і пазнейшых часоў суседнічаюць кнігі яшчэ 1930-х гг. Вось імёны толькі некаторых аўтараў, з зразумелых прычынаў у лідарах паэты: Б. Алейнік, Э. Багрыцкі, В. Быкаў, В. Бялоў, Р. Бярозкін, А. Вазнясенскі, М. Васілёк, Р. Гамзатаў, Ю. Герман, І. Драч, Я. За-

мяцін, М. Зарэцкі, А. Звонак, Я. Еўтушэнка, В. Каверын, Э. Казакевіч, Д. Кедрын, Я. Колас, К. Куліеў, А. Куляшоў, Я. Купала, Ф. Г. Лорка, Лукрэцый, А. Макаёнак, Н. Мацяш, М. Машара, К. Паўстоўскі, А. Пушкін, Б. Слуцкі, Я. Смелякоў, А. Упіт, Г. Успенскі, Г. Філдын, У. Фолкнэр, У. Чывіліхін, І. Шмялёў, І. Эрэнбург, М. Языкаў. А яшчэ зборы твораў Э. Ажэшкі, Ч. Айтматава, П. Антакольскага, М. Астроўскага, М. Аўрамчыка, П. Бажова, Г. Бакланава, П. Броўкі, З. Бядулі, В. Бялінскага, П. Галавача, П. Глебкі, М. Горкага, М. Канапніцкай, К. Крапівы, Д. Ліхачова, М. Ісакоўскага, І. Навуменкі, У. Салаухіна, Я. Смелякова, Р. Тагора, А. Твардоўскага, Л. Украінкі, К. Федзіна, К. Чорнага і шмат іншых кніг. Ёсць, між іншым, два выданні Міхаіла Святлова, праўда, без інскрыптаў.

Што ж тычыцца дарчых аўтографаў, то такія кнігі прадстаўлены ў музеі асобна. Адны са старэйшых – Петруся Броўкі і Пятра Глебкі. З-за даўнасці чарніла выцвіла, і надпісы ледзь можна расчытаць: “Пімену Панчанку. Паэту, таварышу, якога шчыра люблю. *Пятрусь Броўка. 8 студзеня 1947 г.*”; “Дарагому і любаму Пімену – шчыраму другу і шчыраму паэту з любасцю і [неразб.]. *13/IX-47 г. Мінск. Пятро Глебка*”; “Дарагому Пімену Панчанку. Цудоўнаму другу, паэту, рэдактару. *Пятрусь Броўка. 7.IV.55 г.*” (адпаведна: Выбраныя творы П. Броўкі, 1947; “Цвёрдымі крокамі” яго ж, 1954; “Пад небам Бацькаўшчыны” П. Глебкі, 1947).

Ёсць і дарчыя аўтографы іншых патрыярхаў беларускага прыгожага пісьменства: “Дарагому Пімену – паэту, сябру, суседу. *Я. Брыль. 15.IV*”; “Пімену Емяльянавічу Панчанку, майму даўняму задушэўнаму другу, з самымі шчырымі пачуццямі. *28.5.1968. Васіль Вітка*”; “Дарагому другу Пімену Панчанку ад усяго сэрца. *Максім Танк. Мінск. I/IX70 г.*” (адпаведна кнігі: “Акраец хлеба” Я. Брыля, 1977; “Вершы” В. Віткі, 1968; “Лісткі календара” М. Танка, 1970).

Тут жа выстаўлены і ліст М. Танку. “Дарагі дружа Максім! – пісаў Панчанка з Місхора ў кастрычніку 1966 г., будучы ў відавочнай пераклічцы з іншым Максімам – Багдановічам. – І я лячуся ў дзіўным краі, ля сіняй бухты. Пагода была добрая; я нават адважыўся адзін раз паплаваць у моры. Трохі падкапіўся, як гавораць тут на мясцовым курортным дыялекце. Але вось застаўся апошні тыдзень адпачынку, хмара зацягнула Ай-Петры (і тут ён узвышаецца!), сыпле нудны, цеплаваты дождж”. І далей, успомніўшы, як разам ездзілі ў Грузію, нечакана дадаваў: “У нас ёсць добрыя сем’і, любімая справа, камуністычныя перакананні, любоў да роднай краіны, сумленнасць – гэта нямала. Каб трохі болей здароўя ды шчасця – зусім добра

было б!” Зрэшты, наступныя два сказы тлумачылі сумятню думак Пімена Емяльянавіча: “Ат, не ведаю, што пляту: восень, дождж, адзінота... Хочацца дамоў”...

Менавіта тут, у музеі 199-й школы, знайшліся і кнігі аднаго з маладых Панчанкавых сяброў (адпаведна: “Маладзік над стэпам”, 1959; “Адам і Ева”, 1968; “Балада Брэсцкай крэпасці”, 1975): “Паважанаму Пімену Емяльянавічу ад шчырага сэрца ад аднаго ўдзячнага чытача і вучня. *Рыгор Барадулін. 21.V.61 г.*”; “Любаму Пімену Емяльянавічу – з даўнім захапленнем, з спрадвечнай павагай! *27.X.69 г. Рыгор*”. Або яшчэ такі вершаваны экспромт:

*“Хай рыфмасаладжавы крот
На дачы рыхліць свой гарод
І ціснецца ў альтаначку, –
Паэт – баец,
Таму народ
Назваў Народным Панчанку!
Самаму
блізкаму
да народа Народнаму – з захапленнем!
1.V.75 г. Ваш Рыгор
Мінск”.*

Адшукаліся і яшчэ дзве кнігі Ніла Гілевіча: “Дарагому Пімену Емяльянавічу Панчанку – з глыбокай і шчырай павагай і з удзячнасцю за многія хвіліны шчаслівага хвалявання, якое прыносіла кожная новая стрэча з яго кнігай. *28.9.61. Ніл Гілевіч*”; “Дарагому Пімену Емяльянавічу з пачуццём самай шчырай павагі і ўдзячнасці за ўсё – за вялікае сэрца і цудоўную паэзію, за ўвагу і падтрымку. Буду рад, калі сёе-тое з гэтага томіка дападзе Вам да душы. *Ніл Гілевіч. 19 мая 1978 г.*” (адпаведна: “Неспакой”, 1961, “Сто гадоў. Сто паэтаў. Сто песень. 1878–1978”, 1978).

Тут жа захоўваюцца і паэтычныя зборнікі яшчэ двух прадстаўнікоў “філалагічнага пакалення”: «“Ну, колькі тых паэтаў ёсць у нас?...” Дарагому Пімену Емяльянавічу. Паэту, Чалавеку, Настаўніку! *А. Вярцінскі. 19 мая 1981 г.*»; “Пімену Емяльянавічу Панчанку, якога шчыра люблю, у якога заўсёды вучуся. *Генадзь Бураўкін. 25.IX.74 г.*” (адпаведна: “Святло зямное” А. Вярцінскага, 1981; “Выток” Г. Бураўкіна, 1974). Між іншым, Генадзь Мікалаевіч некалі наведваў музей, чаму згадкай цяпер томік яго Выбраных твораў з дарчым надпісам: “На ўспамін музею незабыўнага Пімена Емяльянавіча Панчанкі – з зямным паклонам. *Генадзь Бураўкін. 6.III.2013 г.* Гл. стар. 176 і 242” (на гэтых старонках – вершы, у якіх згадваецца П. Панчанка).

Але не адзін Бураўкін быў тут госцем – наведвалі музей, дзе штогод традыцыйна 23 жніў-

ня адзначаецца дзень нараджэння Пімена Емялянавіча, і іншыя літаратары, хто ведаў і любіў яго, чаму цяпер сведчаннем іх кнігі са словамі ўдзячнасці: “Літаратурнаму музею Пімена Панчанкі 199 школы Мінска – для большай азнаёменасці зацікаўленых вучняў з некаторымі рысамі характару, схільнасцямі і захапленнямі найвыдатнейшага беларускага паэта, майго даўняга добрага сябра, дарагога майму сэрцу чалавека. *Мікола Аўрамчык. 13.IV.2005 г.*”; “Дарагім чытачам на добры ўспамін і вялікія поспехі! А перад Вашым музеем нізка схіляюся! З павагай і любоўю – *Р. Баравікова. 4.02.2014 г.*”; “Музею Пімена Панчанкі ў школе на вуліцы Панчанкі – жыве Паэт, ёсць Жыццё пасля Жыцця! І гэта ўсім нам прыклад, як трэба паводзіць сябе ў зямным раі. *Уладзімір Ліпскі. 23.08.2017 г.*” (адпаведна: “Знаёмыя постаці” М. Аўрамчыка, 2004; “Кава для дамавіка” Р. Баравіковай, 2013; “Сонца над галавой” У. Ліпскага, 2013).

Такім чынам, наш пошук хай не адразу, але ўсё ж даў станоўчы вынік, і хоць мінула амаль трыццаць гадоў, мы здолелі адшукаць бібліятэку паэта. Праўда, пытанні ўсё адно засталіся, бо адсутнічаюць кнігі з дарчымі аўтографамі В. Быка-

ва, У. Караткевіча, А. Куляшова і М. Стральцова, і не можа быць, каб П. Броўка, Я. Брыль, Г. Бурайкін, П. Глебка і М. Танк былі прадстаўлены ўсяго адной-дзвюма кніжкамі. Увогуле, спіс адсутных імёнаў можна доўжыць. А гэта значыць, што фінальную кропку ў нашым даследаванні ставіць зарана – пошук працягваецца, і не выключана, што самае цікавае чакае наперадзе.

Спіс літаратуры

1. **Гілевіч, Н.** Вусная народная творчасць і сучасная лірычная паэзія ўсходніх і паўднёвых славян / Н. Гілевіч. – Мінск : Выд. БДУ імя У. І. Леніна, 1978.
2. **Панчанка, П.** Маўклівая малітва : вершы / П. Панчанка. – Мінск : Маст. літ., 1981.
3. **Пімен Панчанка** = Пимен Панченко / аўт. тэксту М. Стральцоў ; на бел. і рус. мовах. – Мінск : Беларусь, 1987.
4. **Купала, Я.** Поўны збор твораў : у 9 т. / Я. Купала. – Мінск : Маст. літ., 2003. – Т. 9, кн. 1 : Пераклады; Эпістальярная спадчына; Дарчыя надпісы; “Расейска-беларускі слоўнік”; Калектыўнае; Службовыя і асабістыя дакументы; Дадатак.
5. **“Ты гэтых вачэй не забудзь...”** : фатаграфіі Янкі Купалы : каталог / уклад. Н. Саевіч. – Мінск : Міністэрства культуры РБ, Дзяржаўны літаратурны музей Я. Купалы, 2012.

Аўтар выказвае падзяку кіраўніку Народнага літаратурнага музея Пімена Панчанкі Таццяне Іванаўне Кудрэвіч за дапамогу ў падрыхтоўцы артыкула.